

Jasna Šamić

**USPOMENE
TEŽE OD
STIJENJA**

USPOMENE TEŽE OD STIJENJA

U trećoj knjizi ovog kola **Male kutije** nalazi se uvodni deo autobiografskog romana Jasne Šamić *Uspomene teže od stijenja*, koji je 2007. godine objavila zagrebačko-sarajevska izdavačka kuća Zoro.

U ediciji **Mala kutija** objavljujemo poeziju i prozu autora kojih nema u školskoj lektiri i čije knjige najčešće nisu u izlozima knjižara, a mi verujemo da je važno da ih čitaju srednjoškolci i oni koji sa njima rade. Svaki autor u svojoj knjizi ugosti nekog drugog pisca, tako da ćete umesto pet dobiti deset preporuka za čitanje.

Jasna Šamić je u goste pozvala Mirka Kovača. Pisma *Molitva za intelektualca* preuzeta je iz

knjige *Uvod u drugi život* (Svjetlost, Sarajevo, 1990), a prozni tekstovi su delovi eseja (*Ne)pri-
lagoden* iz knjige *Pisanje ili nostalgija* (Fraktura, Zagreb, 2008).

Ako želite da svoje utiske o pročitanim knjigama podelite sa drugima, javite se na **mala.kutija@hotmail.com**

Verujemo da će vaši stavovi i preporuke ova-
kve knjige dovesti u knjižare.

Časovniče! bijedno, strašno, hladnokrvno
Božanstvo
Što prijeteći nam kažiprstom kaže: Sjeti se!

Prošlo je prilično vremena od kako se završio moj strasburški život. Evo me opet u istom vozu, romantičnog naziva *Mozart*, kojim sam godinama putovala do univerziteta gdje sam predavala „jezike“, historiju i civilizaciju iz *Regije*; ovaj put me *Mozart* vraća u Pariz sa festivala poezije u Strasbourgu. Organizirali ga Turci. Jesen. To je prilika da čitam, sanjaram, i uživam, kao nekad, u prirodi. Ponajprije u drveću po čijim vršikama palacaju jesenji plamenovi. Rđa je zahvatila lišće niskoga grmlja, a i krošnje mnogih visokih stabala su zardala sunca. Zadovoljstvo je, kao sjenkom, praćeno gorčinom koje ne mogu da se oslobodim.

U Strasbourg sam ponijela, ali nisam imala ni trenutak vremena da pročitam pisma koja sam pronašla u sehari nakon mamine

smrti. Pisana su krajem pedesetih i početkom šezdesetih.

Kako ih je mama sačuvala? Ona, koja je raspolagala zbilja nesvakidašnjim talentom da sve izgubi?

To su, uglavnom, pisma koja je tata slao mami, ponekad i nama, djeci, u vrijeme kad je u Parizu pripremao naš dolazak. Među njima ima i maminih. S našim dolaskom nije išlo lako: trebalo je dobiti vize i naći stan, a mi smo bili iz *divlje* zemlje koja je pride bila i komunistička.

Gotovo svako tatino pismo počinjalo je isto: „Danas je nedjelja i, kao i obično, dan za pisanje pisama, a od tebe već više od tri nedjelje ni glasa.“ Onda bi dodao: „Moji dani teku uobičajenim ritmom.“ Mama ili nije uopšte odgovarala, ili vrlo rijetko, uglavnom da naruči potrepštine koje su nedostajale kod nas: još uvijek je vladala komunistička sirotinja. Tata nije uvijek mogao poslati baš sve što je tražila, i to iz dva razloga: pakete su morali nositi njegovi poznanici koji su bili slučajni

prolaznici, a uz to, carinski propisi bili su strogi. To je bilo i doba kad su šverceri išli u Trst (gdje je Jugoslavija ostavljala 500 milona dolara godišnje), prenoseći novce u knjigama, koje nisu čitali, u kutijama za cigarete, koje nisu pušili, u pastama za zube koje nisu prali, u pogačama koje nisu jeli, u prljavim gaćicama s miomirisom njegovanim danima za tu priliku, u kosi koju mjesecima nisu oprali. Neka se carinici obeznane. Žene su dinare skrivale u grudnjacima, ili među dojčkama, ili u intimnom rublju, čak i intimnim dijelovima tijela, to jest u središtu njene milosti, kako bi rekao Hamlet. Carinici su s užitkom tjerali putnike da otvaraju prtljagu, izvrću kofere i torbe, rovili im po džepovima prije nego što od najsumnjivijih zatraže da se skinu i nevaljale pacijentkinje pregledaju ginekološki, a pacijente rektalno.

U jednom pismu tata kaže: „Šaljem ti sljedeće sitnice: jedne najlon čarape, dva rupčića, jedan vaporizator za kolonjsku vodu, pola kila kafe.“ Često je mami slao i kišobrane,

elegantne i po posljednjoj modi, kakvih nije bilo u nas, a ona bi ih brzo izgubila. Kupovao joj je štofove za kostime i kapute; materijal je bio najčešće crn, opet *po posljednjoj modi i koji se ne gužva*; uz njega i dugmad koju bi mama naručila. Ni dugmadi kod nas nije bilo. Meni su stizale lutke i knjige, bratu konji i avioni. Jednom, tata mi javlja da mi je kupio lutku „ljepšu od one koju sam naručila; ne samo da ima kosu i spava, nego i kaže *mama*“; brat je za svoj rođendan dobio *kamion s kantama za mlijeko*. Nažalost, tata nije uspio naći minđuše koje mu je mama davno naručila, ali je zato ponovo našao prilično otmjen kišobran, voz sa tračnicama i stanicom za brata, čarape od engleskog konca i pojačane najlonom za svoju mamu, dva ruža za usne s kutijama, jednom dužom, modernijom, i jednom kraćom, ali isto tako ukusnom, jednu bočicu parfema, tri četvrt kile pržene kafe – za traženje nepržene nije imao vremena – pola kile datula, i četiri narandže. „Još sam kupio jednu olovku s hemijskom tintom za druga Novakovića.“ Sve

ovo je, u ono doba, predstavljalo pravo čudo. Gotovo u svakom pismu pozivao je mamu da se *urazumi*, postane realnija i štedi novce, jer je svota koju je imala na raspolaganju „više nego dovoljna za život nekolicini članova porodice“. Nikad, međutim, nije pomenuo *šnjuru za koher* koju mu je, u jednom pismu, takođe sačuvanom, naručila njegova majka.

Ljudi čija pisma čitam sad su sjenke. Općenje sa sablastima ne može da ne izazove studen u duši.

Kad nije tražila *rouge à lèvres*, nakit, ili puder, mama je u pismima nizala zamjerke, vrlo otmjeno kazane: „Primila sam tvoje pismo; priznajem, nisam se žurila da ti odgovorim: pošto ti je toliko lijepo bez mene, zašto bih te podsjećala na sebe?“ A onda se uozbilji: „Na stranu šala, ima važniji razlog...“ I opisala kako se *mala* (to sam bila ja) razboljela od stomačnog virusa i toliko oslabila i fizički se promijenila da se uplašila ne samo mama nego i njihov ljekar. Iako nije žurila da se drugima javlja, vrlo je voljela da prima pisma.

Smatrala je to čak tuđom dužnošću. Svojoj majci i sestri ovako je pisala iz Pariza: „Drage moje, ne razumijem šta je s vama, što mi se ne javljate. Znae da se brinem. Nije valjda potrebno čekati da ja vama pišem, pa da mi se javite.“

Da, često je tati spočitavala: da je egoist, da ju je ostavio da se sama snalazi sa sitnom djecom, da joj ne javlja kad dolazi, da joj ne javlja kad ona treba da dođe. „Ti uvijek nađeš ponešto da mi prigovoriš“, piše tata, „tako nedavno prebacuješ što ti nisam pome-
nuo tvoj dolazak u Pariz, a dan-dva nakon tog sigurno si primila moje pismo koje govori o tome.“

Jedan mamin tekst, natprosječno pun ogorčenja, prelazi u neku vrstu dnevnika pisanog nervoznom rukom, kao i grafitnom olovkom, pa su mnogi redovi danas iščezli, mnoge riječi izbrisane: jedva sam razumjela da je bila trudna i da već danima čami u bolnici čekajući da se rodi. Čekala je mog brata.

Osobine, podvučene u tim rečima,

krasile su je cijelog života: griža savjesti, nezadovoljstvo, nizak prag boli i nesposobnost da je podnese. A potom lamento, lamento! Stvar izričito, iako prešutno, zabranjena u porodici. Nije bila baš nadarena za autoironiju. Tu treba dodati i ljenost, dokonost, strast za čitanjem i grižnju savjesti i zbog toga.

„Evo me već petnaest dana u bolnici. Stid me je što sam tako glupo požurila. Strahovito se sekiram. Pitam se šta misle ovi oko mene što me gledaju kako danima besposleno šetam bolnicom... Kao osuđenik sam. Znam da je neminovno da prođem kroz nove muke. Kako je to strašno osjećanje... Žena nije mnogo više od mašine za rađanje.“

Pročitavši stotinjak pisama mogla bih reći, naknadno – jer sam u djetinjstvu uvijek držala maminu stranu – da je bila u krivu. Tata je sav svoj boravak u Parizu posvetio istraživanju, radu u bibliotekama, predavanjima na Sorboni, a samo subotom, i rjeđe petkom, odlazio je u pozorište ili na koncert. Nedjeljom se šetao; dolazio je iz predgrađa

gdje je živio u Pariz, sjedio uvijek u istoj kafani u kojoj je pisao pisma rodbini i prijateljima, patio zbog samoće, zbog odvojenosti od porodice. (Mama je bila uvjeren da je ostalo prešutkivao.) Uz to sam otkrila da je imao nevolja na sarajevskom fakultetu (gdje ću i ja kasnije raditi): jedva su mu produžavali boravak radi izrade doktorata.

Mama nikad nije imala mnogo veze s onim što normalan svijet zove realnošću. Sa takozvanim praktičnim stvarima. Šta je željela? Da tata ostane s njom kod kuće, mada je znala da je njegov posao vezan za putovanja? Ona se nikad ne bi vezala za trgovca ili zanatliju. Koji, opet, ne bi bili stalno u kući, kraj nje. Ali je teško reći da sa svog stanovišta nije bila u pravu: njena frustracija se pretvorila u patnju koja je bila izrazita, teška. I sve teža. Dok nije postala nesnosna. I kada bismo joj i mi, njena već odrasla djeca, rekli: „Pogledaj kakva nesreća vlada oko tebe, tvoj život je bajka“, odgovarala bi: „Imam i ja svoju muku.“ Muku u koju niko nije vjerovao, jer nije znala

naći put ni do čijeg srca. To je za nju bila dodatna muka, a za nas potvrda da imamo posla sa razmaženom i dokonom begovicom koju razjeda dosada.

Iz stare porodice, čiji su preci bili slavni kaligrafi, i mama i moja tetka naslijedile su dar za slikanje. Imala je talenta i za spekulativno mišljenje. Sve što je bilo umjetnost, i uopšte duhovnost, za nju je bio istinski dom. „Umjetnost je život.“ Ostalo nije primijećivala. Njena mašta je bila golema, a nije bila manja ni njena senzibilnost. Uz koju su, možda, prirodno išli strahovi što su se sve više razvijali u fobije. Lišena vlastitih ambicija, sve svoje želje prenijela je na nas, nastojeći da mi uspijemo u onom što je voljela: umjetnost i književnost, duhovnost općenito.

Sukobi među mojim roditeljima izbijali su redovito zbog političkih neslaganja, ili iz mamine želje da dokaže da je u pravu, i tati- ne opreznosti koja je nalogala da nikad ne oda do kraja svoj stav. Mama je, kao cijela njena porodica, bila iz dna duše protiv komunizma

koji ih je oslobodio i posljednje uspomene na blistavu prošlost, *zatočio um* i od *ljudi napravio duhovno roblje*; tata, čija je porodica stradala na sličan način, te stvari je radije prešutkivao, a nju ušutkavao. Njegove razloge sam razumjela mnogo kasnije. Kao dijete, smatrala sam da je od njega obrazovanja, da ima više širine i hrabrosti. Možda je to bilo tačno. Ali je on vrlo dobro znao gdje živi i da nikad ne možeš biti dovoljno oprezan. Što mu nije omogućilo život bez zavisti i spletki, ali da je bio lišen opreza i dara za diplomatiju, bilo bi sigurno mnogo gore.

Danas njegov oprez izgleda izlišan, pa i žalostan, jer su ga svi zaboravili, zapravo gurnut je u stranu (skupa sa svim priznanjima kojima je bio obasut), s poznatim bosanskim prezrenjem prema svemu svome, pa i prema tradiciji i historiji.

Oba moja roditelja voljeli su isto: i književnost, i slikarstvo, i historiju, i matematiku. Oboje su bili odlični matematičari. Sve do prije nekoliko godina, mama je pomagala

i mlađim rođacima i gotovo nepoznatoj djeci na moru, gdje smo imali kućicu – za mene je to uvijek bila i ostala straćara koju je tata kupio kako mu ne bi zamjerili da je bogat – davala im je besplatne časove iz matematike. Kao i svi intuitivni, predviđala je s lakoćom političke događaje prije mnogih drugih, i dolazila je u sukob sa okolinom koja joj nije htjela priznati da ima pravo.

U početku braka, tata joj je povjeravao u ruke cijelu svoju platu, ali bi je ona potrošila prije desetog u mjesecu. Kasnije joj je određivao, kao liječnik, dnevno nekoliko *kapljica* za pijacu, što je nju posebno vrijedalo. Imala je i džeparac (veći nego što sam ga ja ikad imala kao zaposlena), koji bi ona potrošila čim ga dobije, a onda zakukala da nema *ni dinara*. Tata se ljutio i zamjerao joj, a ja sam bila na njenoj strani, misleći, kao ona, da je škrt.

Vrlo rijetko je kuhala; donosila je ručak, posebno prvih godina braka, od svoje majke. Nikad nije s nama ručala ni večerala. Preko dana je jela samo jabuke i kriške hljeba

s puterom, koje do kraja nikad ne bi pojela, a ogrisci su se, potom, danima vukli po kredencima i frižideru. Čuvala se, kao zmiје, da ne dobije koji gram viška. Kad joj kažu da se *malo popunila*, zakuka : „Nemoj mi samo to reći!“ Ko bi joj povjerio da čuva svoju liniju, optužila bi ga za glupu pomodarnost. Mrzjela je vodu i skupa s njom ljude koji joj s vrata, kad svrate s pijace kod nas, u centru, da se odmore, zatraže čašu vode. Nudila im sve drugo, limunadu, sokove, mlijeko, čaj, a kad bi njene ponude bile odbijene, optuživala ih je da su pomodne vodopije.

Voljela je modu i pratila je. Nakon prve posjete Parizu, meni je vezala kosu u konjski rep, veoma snažno stežući je pri vrhu tjemena, a svoju je kratko šišala, i pravila *šesticе*, naročito kad smo svi četvoro – tata, mama, brat i ja – išli da se slikamo kod *Lisca*, ili u *Fotoptik* kod *malog parka* : tu me je mama jednom odvela i samu i moja veoma uvećana slika s repom i glavom *nahero* – nikad nisam shvatila zašto profesionalni *slikari* i danas

misle da bolje ispadneš kad iskriviš glavu – bila je u izlogu godinama. Ponekad je mama nosila i marame, vežući ih kao francuske filmske dive, s mašnicom odzada, pošto se krajevi šala obaviju oko vrata.

Kad bismo izašle u šetnju, ja sam voljela da skakućem s noge na nogu, imitirajući Crvenkapicu. Jednom sam otplesala isuviše daleko ispred mame i uhvatila me nezapamćena panika kad sam se okrenula i nisam je vidjela u masi šetača. Naravno da mi je Ferhadija u to vrijeme izgledala prostranija nego Champs Elysées i Veliki bulevari zajedno. Osjetivši se kao Pale sam na svijetu, jurila sam mahnito uzduž i poprijeko Ferhadijom, a kad se mama konačno pojavila ispred mene, mirno išetavši iz *Bate*, čudila sam se što se i ona nije preplašila da će me zauvijek izgubiti. Smješkala se, dok joj je zučkasto-smeđi ćilibar diskretno svjetlucau na dekolteu bluze iste, zagasite boje ogrlice. Diskretne boje odjeće bile su isključivo one u koje se odjevala: uvijek *drap*, smeđa, crna. Nikad *prave boje*, i nikad, *nedajbože bijela*.

Jeste, voljela je da se gizda.

Prvo što bi učinila ujutro, kad bi se probudila, bilo je da oko vrata stavi nekoliko niski *đerdana*, najčešće od ćilibara, i barem jednu narukvicu na zglob.

Voljela je i cvijeće. Kupovala je svježe bukete na pijaci, ali nikad nije zalijevala biljke koje smo imali u kući. Teško joj je bilo da se liši i jednog uvelog cvijeta iz vaze koja je ubrzo skupa s buketom poprimala pljesniv zapah.

Nosila je širok dekolte i ljeti i zimi.

Ljetovanje u Makarskoj. Imam tri-četiri godine, moj brat godinu manje. Riva, borovi, vjetar puše, ne šetamo, nekamo žurimo, mama nas drži za ruke, ima ljetnu haljinu *na bretele*, a moj brat urliče : „Što si gola? Obuci se, gola si!“ Mama se smije.

Smatrala je da su joj usne previše tanke pa ih je proširivala karminom. Nije nikad zašila ni jedno dugme, nikad oplela ni jedan šal. U djetinjstvu je vezla, ali to je ostavljala zbog knjige koja joj se svidjela. Nije nikad popravila feršlus kada se pokvari, niti bi ga zamijenila

novim. Suknju bi zatvarala *bašlijom*.

Kad je počela spravljati jelo, ostavljala je hranu da se sama kuha u šerpama, a iz sanjarija prenuo bi je prasak ili dim u kući. Sve nove šerpe brzo bi bile uništene.

Kad je počela koristiti naočale za čitanje, gubila je i naočale.

Imala je prefinjen ukus i šarm zbog kojeg je smatrana Francuskinjom. Iako žestok protivnik *glupih ljevičara*, naročito *komunističke bagre*, mama je imala izrazit osjećaj za nepravdu i za ugnjetene: ne jednom je, pred vlastitom majkom, uzimala u odbranu njene sluškinje, koje je smatrala članovima porodice. Patila je, u stvari, od stida bogatih što su bogati. Zapravo, trebalo bi reći: „što su bili bogati“. Svako ciganče koje bi pokucalo na vrata moglo joj je izvući sve novce koje je trenutno imala u novčaniku. Jedno je pustila u kuću da joj popravi kišobrane. Pričala je kasnije da ga *zna* iz Ferhadije – mama nikad tu ulicu nije zvala *Vase Miskina* – u kojoj je, s kišobranima pokidanih žica i poderanim najlon-platnom

u naramku, uzvikivao: „Popravljamo stare kišobrane!“ Ponudila ga je da sjedne na sećiju i počastila ga limunadom, dala mu nekoliko pokvarenih ambrela, a potom izvadila iz ladice kožni *šlajpek* koji je Cigo, čim ga je ugledao, zgrabio iz njenih ruku i potrčao prema vratima, a ona, u panici, zacičala u pomoć. Ne znajući o čemu je riječ, ali znajući nepromišljenost koja je carevala u kući kad njega nema, tata je iz svog kabineta zaurloao tako snažno *marrrš!* da bi svaki romanijski medvjed, ako bi ga čuo, morao pomisliti: ovaj je naš. Cigo je isti čas bacio kišobrane i novčanik i pobjegao. Slično je bivalo kad se na vratima pojave i drugi *majstori* iz Ferhadije; na primjer oni što su *oštrili noževe*: ako se tata ne bi zadesio u kući u tom času, i noževi i novčanik bi nestajali bestraga. Imala je sreće, jer su u doba omraženog komunizma i lopovi i šverceri, štofari i šibicari, čiji je glavni ured bio u našem haustoru, uvažavali muške glave u kući, a bojali se i samog pomena policije, koju smo od milja zvali milicija.

Jedan od tih *maminih Ciga* me je jednom vrlo preplašio. Znao je, vjerovatno, kad idem s mamom u šetnju, i da izađem prije nje i sačekam je u prizemlju haustora. Presreo me je i tražio da skinem rukavicu sa lijeve ruke. Kako je znao da mi ona služi kao sehara i da na vrhovima te *rukavice bez prstiju* nosim svu svoju ušteđevinu? Možda je čuo kako ponosno njome zveckam dok silazim niz stubište i dajem ritam pjesmi koju pjevujem: *Au clair de la lune mon ami Pierrot...* ? „Vamo pare“, zaprijetio je, a ja, mjesto da viknem „mama“ i blago bi bilo spašeno, kao da mi se plišana mašnica kojom mi je zavezan *rep* svezala oko grla, poslušno skinem vunenu rukavicu i istresem mu svoju višemjesečnu ušteđevinu, za koju sam imala namjeru kupiti za sebe *lilihip* i *svilene bombone*, a *nanijak* nani, za poklon.

Zašto o tome mami nikad nisam ništa rekla? Iz straha da mene ne optuži?

Mama je nipodaštavala materijalno, ali je cijenila sve što je starinsko i umjetnički vrijedno, iako je nemilice rasipala po ulici, a

možda i kanalizaciji, skupocjeni nakit koji je naslijedila od predaka, iz osmanskog i austrougarskog doba. Ma kako da je mnogo tog nakita zauvijek iščezlo, po kući su se povlačili brojni *reliquiae reliquiarum*. Toliko je bilo srme i zlata, bisernih ogrlica, srebrnih lanaca, čitavih ili pokidanih, toliko skupocjenih narukvica i minduša, da ja, kao dijete, nisam mogla imati prema tome drukčiji odnos nego kao prema kuhinjskim krpama. Vjerovatno sam i sama zato nemilice rasipala posljednje ostatke našeg imetka. Dijelila sam mamin nakit i djeci u školi.

Veliki odmor. U bifeu srećem budućeg vrlo poznatog i vrlo bogatog umjetnika. Jednom rukom se igram, kao s tespihom, s dugačkom srebrnom ogrlicom – toliko je savitljiva da se može zgužvati i stati u šaku kao čipkana maramica – a u drugoj držim šolju kakaoa. Budući slavni umjetnik me pita: „Otkud ti to?“ – Imam – kažem – dala mi mama. „Imaš li još toga?“ – Imam. „Hoćeš li mi donijeti jedan takav lanac?“ – Evo ti ovaj, ako ti se sviđa!

„Sviđa“, kaže. Ja mu dam lančić, a on ne reče ni hvala. Ove neotesanosti prisjetim se svaki put kad vidim sliku tog poznanika u novinama: on kraj vile na moru, on u svojoj limuzini, on u svom gliseru, on kraj svog čuvenog djela. (Djela?)

Još jedno sjećanje: te noći, iz meni neznanih razloga, mnogo nas je u kući; stoga brat i ja spavamo između roditelja, u istoj sobi. Mama, u spavaćici, podrazumijeva se – širokog dekoltea, s moje desne strane, a tata u pidžami, u čijem gornjem džepu je zadjenut svileni rupčić, lijevo od mene. Kroz san mi promiču grdnje upućene mami preko naših, još uvijek malih tijela: van sebe je, jer je saznao da je izgubila skupocjeni vjenčani prsten koji joj je poklonio. Njegovi prigušeni krici miješaju se s njenim, koji liče na krkljanje davljenika; suviše nevjesto pravda sebe i ženu što im je tog dana *radila kuću*. Mama joj je pomagala i morala kuhati, a onda, prije no što će oprati suđe, odložila starinski, zlatni prsten, s pravim dijamantima, na kredenac,

da se drago kamenje ne ošteti u splačinama. Kako joj je bilo žao prstena, ali i žene, kako joj je bilo krivo što ga je *njihova žena* greškom pokupila; bila je ubijeđena da će ga sutradan vratiti! (Kad izgubi nakit koji je naslijedila od svojih predaka, tati nije bilo ni malo krivo.)

Te iste noći, nana, tatina majka, koja je živjela s nama, mirno je spavala u svojoj sobi. Možda nije čula ovaj nokturno, ili su njene uši bile svikle na slične ponoćne preludije? Neko-liko noći prije toga, probudili su je tatini krici u hodniku : „Tu si! Gotovo je s tobom! Sad ću te dokrajčiti!“ Iza ovih uzvika, uslijedio je mamin cijuk, a odmah potom prvo tupi, a zatim zvonki udarac nekim predmetom. Nije bilo sumnje da se moji roditelji ili vole na prilično originalan način ili vode jednu od brojnih intelektualnih rasprava. Nana je izletjela iz sobe i zakukala: „Šta vam je boni u 'va doba?!“ Tata je razjaren viknuo: „Zatvaraj vrata, uteče mi miš!“ Naoružani metlama, lopaticama, drškom od metle i savijenom *Politikom*, na koju je tata bio pretplaćen, gonili su cijelu noć

miša zalutalog u naš stan i tek pred zoru ga uspjeti uloviti i dokrajčiti. To je vjerovatno bila prva žrtva srpske *Politike*. Tatine krvoločne izjave bile su upućene maloj mrcini koja im je izmicala, kao želatinska kuglica, ispod ćilima u predsoblju, a ne mojoj mami, koja mu je bila potrebna više kao publika – kao gladijatoru u areni – nego kao saučesnik u ubistvu strašne životinje.

Poput mnogih žena – zahvaljujući ocu psihoanalize shvatili smo i *zašto* – i mama se bojala i miševa i *baja*. Cijukala je poput pravog miša, i poskakivala kao pravi skakavac, na plaži u Lošinj, kad joj je ova *letilica* zakržljalih krila uletjela pod suknju. Tata je opet srpskom Politikom dokrajčio agresora.

Žalila je što stanujemo u *nehumanim sandučarama*, u centru, mjesto da preselimo van grada, u kuću sa baštom. Ljutila se što tata na to ne pristaje.

Za razliku od svoje sestre, nije voljela ni mace ni cuke. Govorila je: ako hoćeš životinje u kući, moraš imati kuću s baštom. Kad

bismo ih donosili s ulice, zaključavala bi ih u klozet gdje bi oni cvilili i smetali joj da spava. Potom ih je davala ženama što su nam čistile.

Išla je u krevet na spavanje pred zoru, a dizala se gotovo kad je bilo vrijeme ručku.

Nikad nije znala koji je datum i koliko je sati. I uvijek je svuda kasnila. Oblačila se tako što je skidala prema dolje *kućne kombinezone*, tačnije puštala da joj kliznu niz noge, a odozgo, preko glave, navlačila *one za izlaske*. Dok se oblačila, izvukla bi iz ormara sve što je imala.

Tradicija je nalagala da cijela rodbina s tatine strane, prvenstveno njegove sestre i njihovi muževi, idu u kino subotom, u *Romaniju*, u centru grada, blizu naše kuće. Žureći da ne zakasni, jednom je zaboravila do kraja svući *kućni kombinezon* i na ulici se čudila što je ljudi gledaju, i to u noge. Spustivši pogled, ugledala je svoju *svilenu kućnu potkošulju* kako se šeta oko gležnjeva.

Na mamu je red da te sedmice kupi karte. Nije se spremila – ima posla? – budi

me: „Trči u *Romaniju*, samo što nisu zatvorili blagajnu!“ Naglo skočim iz kreveta, munjevito se umijem i spremim. Crno mi pred očima. Nemam vremena za mlijeko. Trčim niz stepenice, pa do Titove, posrćući. Sad mi pred očima sijeva. Uspijevam se održati na nogama, zatražiti karte za ložu, popeti se uz stepenice, pozvoniti, i tek onda se srušiti pred vratima. S neke udaljene galaksije, do mene dopire mamin jauk: „Šta joj je? Što je bijela ko kreč?“ Kapci su mi teški kao bratovi tegovi za muskulaturu. Kao veliko *venecijansko ogledalo iz plave sobe*, mamino lice ukrašeno panikom, tik iznad mojih usta, provjerava dišem li. Jedan palac je na mojoj žili kucavici: puls mi mjeri naš susjed ljekar, onaj što je imao ogromnog psa koji bi, čim ugleda žensku, skakao na nju i njuškom joj *mjerio puls* na međunožju.

U početku je bila neorganizovana, a potom postala neuredna. Iako nije podnosila prnje, u kući je voljela da se oblači u gore rite nego njihova jedina služavka koja je ostala da živi s njenom majkom, nakon što su im odu-

zeli i kuće i imanje, i nakon što je bio potrošen gotovo i posljednji dukat za jaja i brašno u Drugom svjetskom ratu. Uža specijalnost te stare služavke, koju smo mi djeca veoma voljeli, bila je da čisti odžake; tad bi stavljala vreću oko struka, a na glavu čarapu. Mama je oblačila najstarije haljine kada bi spremala kuću. Kao da ih je čuvala specijalno za tu priliku. I to jednom nedjeljno, kada bi joj dolazila žena da čisti i kada bi u stvari ona mnogo više radila od te žene (opet pošteđena što izrabljuje). Njena specijalnost, pak, bila je da svaku več, oko ponoći, riba ćilime i pere nagomilano suđe, izneseno iz kredenca i upotrebljeno koliko god ga je bilo u kući da bi spravila ručak. Ujutro je stan, iz misterioznih razloga, opet ličio na ruševinu nakon eksplozije.

Da bi je pošteđio napornog posla, tata je tjerao i Francuskinje da se izuvaju iako se mama snebivala zbog toga. Prije zakazanog sastanka, u hodniku bi prepremio papuče, vjerovatno i sam svjestan da je zamoliti Francuskinju da skine cipele bilo gotovo isto kao i

reći joj da se skine gola. Dame su to činile bez prenemaganja, uvlačeći ponekad strahovitom brzinom među prste čarapu, ili podvijajući je pri vrhu, gdje je zijevala rupa i izvirivao palac.

Da li je iz istih razloga – da bi je poštedito pretjeranog posla – grmio prigušenim glasom na mamu kada su nam u posjetu, bez najave, stigli umjetnici iz Švajcarske, koje su mama i tetka upoznale u vozu, kad su išle u posjetu tati u Pariz? Pričale su kad su se vratile da su ti simpatični ljudi prvi zapodjenuli razgovor u kupeu; bili su oduševljeni njihovim poznanstvom, kao i Titom i samoupravom. Pred Ženevom, gdje su izlazili, razmijenili su adrese. Nakon ovog susreta, uslijedila su prvo pisma iz Švajcarske, pa čokolade *Milka* iz Švajcarske, pa umjetnička platna kao pokloni švajcarskih umjetnika. I napokon, njihov najveći poklon: oni sami. Njih dvoje, sredovječni bračni par, pozvonili su jednog hladnog zimskog dana na vrata našeg doma. Mama je otvorila, a oni su ušli s vrećama za spavanje, rekavši da nemaju namjeru dugo ostati niti

prljati našu posteljinu. Nakon popijene kafe, tata je zatvorio vrata *srednje sobe* u kojoj su ugošćeni strani umjetnici, i osuo paljbu na mamu što ih je pozvala u goste. Uzalud se pravdala da joj *tako nešto nikad nije ni palo na pamet*. Tatu to u stvari nije ni zanimalo. Važno je bilo to da neće spavati kod nas! Mama je nastavila da cvili da joj je neprijatno izbaciti ljude van, da su simpatični, da su rekli da neće dugo ostati i da neće prljati našu posteljinu... Tata je bio neumoljiv, kao i obično. Senti-mentalnost je za njega bila nepoznanica, a još manje su dolazile u obzir protekcije ili intervencije. (Moja prijateljica, koja je i ručavala i večeravala kod nas, padala je najmanje deset puta kod njega na ispitu iz francuske književnosti sedamnaestog i osamnaestog vijeka, koju je tata predavao na Filozofskom fakultetu.) Najvažnije u njegovom životu bila je njegova *ispravna odluka*, a u našem, njegov komoditet. Trebalo ga je shvatiti: tata je ujutro, pred širom otvorenim prozorima svog radnog kabineta čija su dva zida bila u pro-

zorima – i kroz koji kao da je prolazila ulica, kako reče jedan moj prijatelj – pred brojnom publikom, sastavljenom od činovnika iz banke preko puta naše zgrade, gimnasticirao i igrao *hula-hop*. Jesu li mu švajcarski umjetnici manje odgovarali kao publika nego službenici iz banke koji su mu pljeskali i zviždali? Mama je u svakom slučaju morala objasniti *svojim gostima* da ne mogu biti i *naši gosti*. Nazvala je tatinu sestru, s kojom je i upoznala umjetnike, i požalila joj se. Plemenitost moje tetke nikad nije bila spora u rješavanju svih porodičnih problema. Tetka je ubrzo stigla da vidi *drage prijatelje*, koji su koji trenutak nakon toga postali i njeni *dragi gosti*. Odvela ih je u svoj stan, koji je bio mnogo manji od našeg. Miris vreća za spavanje godinama ju je podsjećao na putovanje u Pariz, na susret u vozu, na cijelu Švajcarsku.

Mama nije ni pušila ni pila. Kao ni tata. Kada bi sa Francuzima izlazili u restoran, popila bi tri gutljaja vina, i cijelu noć povraćala.

Uvijek ju je nešto boljelo. Često se na

podu previjala. Doktor Pinto iz naše zgrade jedini je znao postaviti pravu dijagnozu: žučni napadi. Operisana je više puta, jer se kamenac vraćao. Bila je sitne i nježne građe, i nosila uvijek veoma visoke potpetice, nezadovljna svojom visinom. Imala je ogromne oči i gustu kosu, kao niko u porodici.

Nije voljela ići frizeru. Po podne je kosu uvijala viklerima, umočenim u pivu. Kremu je stavljala na lice i ruke; ruke je trljala od jutra do večeri i korama od limuna: držala ih je na kredencu i na njih su se lijepile mušice. Najviše novaca trošila je na *pomade* i nije imala ni jedne bore. Stane pred ogledalo u hodniku i žali mu se, razvlačeći usne: „Kako sam ostarila, to je strašno.“ Nikad nije htjela reći kada je rođena. Krila je godine, kao i tata.

Govorila je da sam ja rođena drugog, a da su glupani u bolnici upisali prvi u mjesecu. „Znala je to bolje od sviju“, ona, koja nikad nije znala koji je dan u sedmici.

Jasna Šamić je orijentalistkinja, prevoditeljka, književna kritičarka i književna istoričarka, rođena u Sarajevu 1949. Studije turskog i arapskog jezika i književnosti završila je u Sarajevu, doktorirala u Parizu. Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu predavala je tursku književnost. Od 1992. živi u Francuskoj. Predavala je na univerzitetima u Strazburu, Parizu, Utrehtu, Grenoblu i Briselu. Prevodi sa turskog, arapskog, persijskog, francuskog, engleskog i italijanskog jezika. Objavljivala je poeziju, drame, zbirke priča i romane, među kojima su *Soba s pogledom na okean*, (2001), *Carstvo sjenki* (2007) i *Mocart* (2013). Uređuje sajt <http://www.balkan-sehara.com>

GOST U KNJIZI

Mirko Kovač

Molitva za intelektualca

Žao mi je svih onih neslobodnih ljudi
koji su postali robovi nad svojom sudbinom,
žao mi je svih onih nesrećnika
koji su čitavog života pribavljali sebi alibi,
žao mi je onih koji se čitavog života slepo drže
jednog mesta,
jer nisu za neko drugo...
žao mi je onih intelektualaca
koji misle da su miljenici vlasti,
žao mi je svih onih koji primaju mito od laskavaca,
žao mi je svih onih nesrećnika
koji tuđe mišljenje saopštavaju kao svoje.

Žao mi je svih onih koji misle da nešto znače
u očima onih koji ne znače ništa,
žao mi je svih onih koji nemaju snage da kažu
„Ne“,

onda kada se ne može kazati „Da“,
žao mi je svih onih nesretnika
koji za slobodoumnost odmah traže nagradu.
Žao mi je onih koji o istini ne znaju ništa.

Žao mi je onih za koje je efemerna slava večnost,
žao mi je onih koji idu na premijere,
žao mi je onih koji za trpezom žude za prvim
mestima,
žao mi je onih koji su ljubomorni na druge,
koji su tašti i ne mogu se izlečiti od oholosti.

Žao mi je onih koji za svoje ćutanje misle da je
principijelnost.
Žao mi je onih koji celog svog života
nisu smeli da rizikuju,
svih onih kukavica koje drhte nad sobom,
negujući svoj strah.
Žao mi je ljudi koji misle da će uspeti na tuđu
štetu,
žao mi je onih koji mrze ljude sposobnije od
sebe...

Žao mi je sebe... Gospode...
Molim te za sve one nesretnike
koji su sami uzrok svoje nesreće.
Molim te za sebe...

Tko smo, što smo?

Katkad mi se čini da se više od drugih pitamo tko smo, što smo, odakle smo, komu pripadamo, čiji smo i kamo idemo, premda su to vječna filozofska, pa i spisateljska pitanja što nas danomice kopkaju, jer su primamljiva za odgonetanje, a odgovori pobuđuju znatiželju; svatko ima svoju priču i svatko je priča na svoj način – pa ipak sam se uvjerio da nismo jedini koji o tomu pričaju, gdje god sam boravio, od sjevera do juga, sugovornici bi, čim se malo opustimo i zagrijemo čašicom pića, razvezli o svojim korijenima, „moji potječu iz...“, „u mojim žilama kola mješavina krvnih zrnaca“, „jedna je moja prabaka iz...“ itd., a vrli stručnjaci danomice izvlače nauku da je „kriza iden-

titeta“ jedina trajna kriza koja se samo na ovaj ili onaj način ublažuje i prividno sređuje, pa opet izbija, jer smo nepovjerljivi prema onome što su nam očevi ostavili; moramo imati i svoje avanture, moramo čeprkati ispod tla na kojemu stojimo.

Stranac među svojima

Već nakon mojih prvih literarnih radova i nesuglasica oko njih, na mene se bijahu najviše okomili oni koje nazivamo *svojima*, a svaka jedva pismena protuha iz moje okoline dočekala me teškim moralnim maljem i zlurado mi podastirala neke svoje dokaze kako sam okaljao obraz užoj i široj porodici, jer da su oni davno, još dok sam bio jedan od najgorih učenika, shvatili da sam u žitu porodice kukolj koji valja trijebiti. Ali ako sam uopće nešto bio, barem kao mladunče u nekom jatuu, u nekom gnijezdu, onda sam ponajprije bio rugalica; svakomu od onih glava obiteljskih umio sam

se narugati, a kako sam dobro pisao, vazda sam ih ismijavao u školskim domaćim zadaćama.

Mirko Kovač je rođen 1938. godine. Jedan je od najznačajnijih autora književne generacije koja se pojavila krajem šesdesetih godina 20. veka. Zbirka pripovedaka *Rane Luke Meštrevića* proglašena je najboljom knjigom pripovedaka 1971. godine. Za roman *Vrata od utrobe* dobio je Ninovu nagradu. Autor je scenarija za filmove *Okupacija u 26 slika*, *Večernja zvona*, *Pad Italije*. Često je optuživan da prikazuje „crnu sliku stvarnosti“. Krajem 1991. seli se iz Beograda u Rovinj i tamo nastaju knjige *Kristalne rešetke*, *Grad u zrcalu*, *Elita gora od rulje*, *Pisanje ili nostalgija*, pripovijetke *Ruže za Nives Koen*, nova verzija romana *Ruganja s dušom*. Umro je u Rovinju, 19. avgusta 2013.

Edicija **MALA KUTIJA**, peto kolo, knjiga 3
Jasna Šamić
USPOMENE TEŽE OD STIJENJA
Gost u knjizi: **Mirko Kovač**

Izdavač: Grupa 484/www.grupa484.org.rs

Za izdavača: Vladimir Petronijević

Uredila: Ružica Marjanović

Autor teksta na poledini: Mladen Teofilović

Lektura i korektura: Slavica Miletić

Grafički oblikuje: **inkart**

Štampa: Standard 2

Beograd, 2014.

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije u okviru projekta FOCUS – za kulturu u Srbiji koji sprovode Dah Teatar i Grupa 484. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja stanovišta Evropske unije.

